

Győrffy István és a magyar néprajztudomány nagykorúsodása

1. Különös cím...? Száz éve született az a Győrffy István, aki diák korában beléphetett maga is az ekkor már több mint tíz éve megalakult Magyar Néprajzi Társaságba, amely máig is legnépesebb társadalmi szerve a magyar néprajznak, s egy évvel megalakulása után 1890-ben megindítja az Ethnographiát. Vagy nem nagykorú-e egy olyan tudomány, aki olyan neveket mutathatott fel a Társaság megalakulásáig is, mint Erdélyi János, Kriza János, Reguly Antal, Arany László, Ibolyi Arnold, Beöthy Leó, Kálmán Lajos Herman Ottó? Amelyiknek olyan sorozata van, mint az 1872-ben megindult Magyar Népköltési Gyűjtemény? S amelynek Reguly Antal és Xantus János gyűjtései jóvoltából 1872-től külön gyűjteményi tára, Osztálya van a Magyar Nemzeti Múzeumon belül?

Igen, a nagynevű elődök, neves és névtelen gyűjtők tömege lehetővé tette a Társaság megalakulását, az önálló fórum létrehozását, vannak már számon tartott eredmények, itt-ott fellángoló viták, más tudományszakokkal való kisebb ütközetek, s 1890-ben „Ethnographia, ethnológia, folklore” címmel megszületik Katona Lajos európai szintű iránymutató cikke is. Mindez azonban kevés. Szmélyigazolvány a nagykorúsodásról. De ki merné állítani, hogy egy friss szmélyigazolvány bizonyossága is a nagykorúságnak? Figyelnek-e a felnőttek egy tizenhat éves „nagykorú” szavaira, adnak-e véleményére? Legfeljebb egy-egy ötletük rezeg tovább, felfigyelnek egy-egy találó megjegyzésre, jószeműnek, ígéretesnek tartva a közbeszólót. A néprajz sem volt jelen még ekkor, sőt századunk első két évtizedében sem a tudományos közgondolkodásban. Segéd tudománynak tekintették, olyannak amely hozzászól a felnőtt tudományok által felvetett kérdésekhez, megerősít egy-egy nyelvészeti, történeti, földrajzi indítatású észrevételt de maga kérdezni nem tud önállóan, sem önálló válaszra nem képes. A néprajzi kutatások eredményei nem épültek be igazán a történet, a nyelvészet, az irodalom és a földrajztudományokba. Segített a népballada meghatározásában a néprajz, de Arany balladáái voltak az igazi példák. Tárogatta a finnugor összehasonlító nyelvészetet a magyar halászat, az őstörténeti kutatásokat a pásztorkodás terén elért számos néprajzi eredmény, de a döntő szót a nyelvtudomány és a történettudomány mondta ki; a néprajz csak megerősített, kiegészített. Segéd tudomány volt, mert speciális tárgya mellett kölcsönzött módszerei, mások által megszabott feladatai voltak. Választott tárgyának csupán anyagfeltáró és kezdeti rendszerező munkái folytak még, s sem egész területét, sem tárgyának igazi természetét nem ismerhette meg. Az erősebb ág, a folklór kutatása nem tud elszakadni az irodalomtól: már nem írják át ugyan a népköltészeti alkotásokat, mint kezdetben; már túl vannak az első keserves tapasztalaton a „Vadrózsapör”-ön, amelyben kitetszett a nép- és mű-

költészeti alkotások különbözősége; már a tudomány mércéjével mérhető forráskiadványai vannak. De elmélete, módszertana csak bontakozóban van, s még **Katona Lajos** későbbi munkásságát is inkább a klasszika-fiológiai módszerek jellemzik. Az anyagi kultúra kutatása, a múzeológia még hátrább tart: 1872-ben a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya még csak finnugor és ázsiai anyagból áll, s az első magyar tárgy 1885 táján kerül a gyűjteménybe. **Herman Ottó** halálsruól és pásztorkodásról szóló munkái ugyan rangot adnak a tárgyi néprajznak, **Jankó János** finnugor összehasonlító néprajzi kutatásai a kor színvonalán állanak, monográfiában helyet kap az anyagi és társadalmi kultúra leírása is, de igazi programot még az egyenetlen gyűjtés miatt nem adhatnak. **Bátky Zsigmond** 1906-ban megjelent múzeumi útmutatója is a gyűjtés, katalogizálás segítője: nem érett meg még a kutatás az önálló kérdésvételre, a specifikus tárgy igazi természetének megismerésére. Jellemzőnek kell azt is tartanunk, hogy **Jankó János** monográfiáinak társadalom rajza ellenére 1919-ben **Tagányi Károlynak**, a történésznek kell felhívnia a néprajz figyelmét a társadalom olyan fontos kérdéseire, mint a hazai élő jogszokások megléte, gyűjtésének szorgalmazása.

Kétségtelen, hogy a tudomány kezdeti lépéseket tesz a néprajz területén, s az elengedhetetlen anyagfeltárás folyik. A múlt század végén létrejött szervek, intézmények, fórumok éppen ezt az anyaggyűjtést segítik, terelik egységes mederbe, de még nem biztosíthatják az önállóságot, nagykorúságot. Nyilvánvaló az is, hogy a magyar társadalom szerkezete, a tudományok helyzete, céljai egy ilyen társadalomban kevésbé segítettek elő egy olyan tudományág fejlődését, amelynek választott tárgya a társadalmilag alacsony sorban lévő, a közéletből kiszorított parasztság (nép) életének vizsgálata. Természetes, hogy az elért eredmények is nehezen épülhettek be a nemesi, arisztokratikus szemléletű történettudományba, abba, amelynek első jobbságáról szóló monográfiája csak a század végén születik meg **Acsády Ignác** kutatásai nyomán, s amelyben a történettudomány olyan remeke, mint **Tagányi Károly** ezidőt megjelent földközösségről szóló műve visszhang nélkül marad. Hiába hogy **Petőfi—Arany—Tompá** nyomán klasszicizmussá érik a népiesség, irodalmunk még gyakorlatilag a korábbi, nemesi hagyományok bűvkörében él, s a népköltéssel nem találkozhatnak. Mindez akadály, késlelteti a néprajz elért eredményeinek rögzülését, az önálló lét, a nagykorúság jegyeivel körülírható élet megkezdését. A felhalmozott anyag azonban egyre inkább lehetővé teszi a területek közeledését, a népi kultúra mélyebb megismerését, mind több a vita, a komplex kérdésvétel, s a világháború megpróbáltatásai, a forradalmak megtörik a nemesi történet szemlélet uralmát, kezdik felismerni a népben rejlő értékeket, társadalmi-politikai lehetőségeket. Ez megnyitja az utat a tényleges nagykorúság irányába. **Győrffy István, Bátky Zsigmond, Viski Károly, Bartók Béla** és **Kodály Zoltán** nemzedéke az a szerencsés nemzedék, amely részt vehet ezen az avatási szertartáson. Munkásságunkban nagykorúvá érik a néprajztudomány és kilép a segédtudományok közül: a huszas-harmincas években inspiratív és önálló kérdések özönét teheti fel az immár társtudományoknak, s vezetője, irányítója lehet olyan összefogásnak, amely a magyarság egészének komplex kutatásával foglalkozik. S hogy ez így lehetett a természetesen formálódó tudomány és az ezt segítő történeti folyamatok mellett, ebben személy szerint legnagyobb szerepe **Győrffy Istvánnak** van.

2. **Bartók Béla és Kodály Zoltán** a zenefolklort emelte ezekben az évtizedekben világhírre, olyan módszertani, elvi, rendszerbeli eredményekkel, amelyek megelőzték — s egyben kissé el is szakították — a néprajz egészétől a népzenei vizsgálatokat. A hagyományos értelemben vett, német mintára két részre szakadt (folklor, tárgyi néprajz) magyar néprajztudományt a **Győrffy—Bátky—Viski** tudományszervező hármas a Néprajzi Múzeumra támaszkodva egyesítette, hozta azonos színvonalra, s teremtette meg a harmincas évek közepén a máig utól nem ért nagy összefoglalást a Magyarság Néprajza négy vaskos kötetét. Hogymiért jutott ebben a folyamatban **Győrffy Istvánnak** a legnagyobb szerep, miért volt ő a legnagyobb hatású etnográfus máig, azt már sokan vizsgálták: hivatkoztak széleskörű érdeklődésére, egyéniségének vonzóerejére, a gyakorlati és kor kérdéseivel való erőteljesebb kapcsolatára, szervező munkához, tanításhoz-neveléshez való vonzódására, érdekes és szemléletes írásmódjára, személyes kapcsolataira Teleki Pállal, s még sorolhatnánk. Mindezek, s természetesen mindenki által elismert tehetsége segítette abban, hogy vezéregyéniség lehessen. Egy kérdést azonban — noha más vonatkozásban kimerítően vizsgálták — sohasem értékelték méltatói kellően: azt, hogy hármójuk közül igazában ő ismerte leginkább a népi kultúra sajátos természetét, s ő látta egyben az egész népi kultúrát leginkább. S ebben indíttatása, származása, munkamódszere egyaránt közrejátszott. 'Anélkül, hogy a mások által már fentebb idézett tényezőket kisebbiteni akarnánk, s figyelmen kívül hagynánk, az alábbiakban csupán ezt a kérdést vizsgáljuk.

3. Honnan erednek ezek a mély ismeretek és honnan a kultúra egységben való felfogásának, szemlélésének módja Győrffy Istvánnal? A választ **Gunda Béla** és **Selmeczi Kovács Attila** észrevételeiből idézem: „Győrffyt az élet nevelte etnográfussá... a magyar népi kultúra kutatói rendszerint más tudományok területéről kanyarodtak át a néprajz mezejére... Győrffy István tudományos tevékenységének mérföldköve a Nagy-kunság televényén áll, de olyan mérföldkő, amely a magyar népi műveltség minden kutatásához irányba és minden időbe mutatja az utat.” (G. B.). „... bátran állíthatjuk, hogy az élet nevelte ethnográfussá, amiben meghatározó lendületet adó tényező a szülőföld volt. Olyan földön nevelkedett, olyan világ vette körül, amely a legjobb néprajzi iskolának bizonyult, hiszen gyermekkorától személyes, benső kapcsolatot fűzte ahhoz a népi kultúrához, amelyet a legtöbb kutató csak kívülről vizsgálhatott. Nemcsak beleszületett, hanem bele is nevelődött a paraszti életbe...” (S. K. A.).

Ez hát **Győrffy István** nagy titka, e titok mindenki számára világos, megfejtethető. Győrffy velejéig ismerte a paraszti közösséget, a paraszti életet, elsajátította és vérévé vált kultúrája, s így belülről látta az összefüggéseket. Ez azonban még kevés lett volna, s tehetséggel megtoldva sem válhatott egyszerűen magasszintű tudományos szemléletté. Fontosabb az, hogy **Győrffy István** fel is ismerte, hogy milyen kincs birtokában van, s munkásságát nemcsak erre alapozta, hanem módszert, szemléletmódot is fejlesztett ki belőle. Az ismert nagy-kunsági (karcagi, túrkevei) modellt más közösségekre is alkalmazni tudta, s átvitte az egész kultúrára, népre. A pályakép fogalatának és szimbólumának is tekinthető, hogy első nagyobb publikációja „A Nagy-kunság és kör-

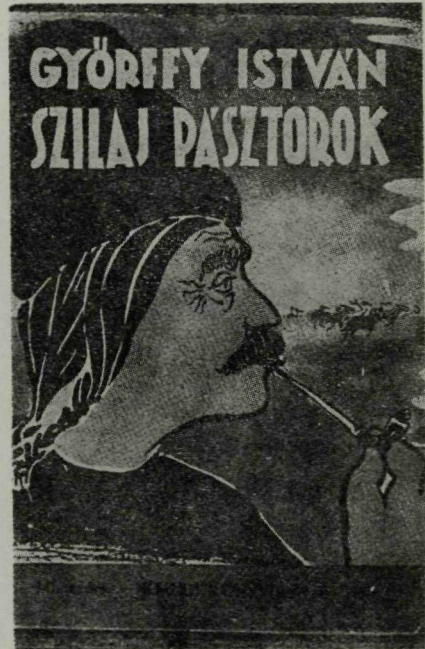
nyékének népies építkezése” (1908) a nagykun ház mintájának saját szülőházát tekinti, mint ezt **Vargha László** bizonyította, s hogy halála évében megjelent „Néphagyomány és a nemzeti művelődés” (1939) az egész magyar kultúrát átfogó szellemi végrendelete: a családtól az egész nemzetig jut el élete során. Tágítja a szülői ház falait az országhatárig, s azon túl a magyarok lakta területekig.

Nem leegyszerűsítés-e mindez? Nem egy modell ráerőltetése az egészre? **Kósa László** éppen arról írt legutóbb, hogy bár Győrffy érdeme, hogy megindultak az intenzív alföldi kutatások, de túlságosan is erre terelte a kutatók figyelmét, s Erdély, a Dunántúl és Magyarország egyéb részeinek kutatása visszaszorult; munkássága nyomán, újabb aránytalanságok születtek. **Győrffy István** koncepciója pedig — minden egyéb megjegyzése ellenére is — túlzottan alföldcentrikus. Kétségtelen igazságok ezek, de nem Győrffyn múlott hogy más területek elhanyagolódtak, s azóta is háttérbe szorult kutatásuk; s nem hibázathatjuk a fentiek miatt módszerét sem, amely a szülőház-szülőföld (Alföld) megismerésén át vezetett az egész magyar népig, nemzetig.

4. Hogy a belső ismeretek, élmények tudományos módszerré formálódhatnak, hogy ezt az először öntudatlan és természetes folyamatot **Győrffy István** később tudatosan és megfelelő ellenőrzéssel alkalmazhatta, annak oka magában a népi kultúrában rejlik. A népi kultúra sajátosságai közé tartozik a teljesség. Ott ahol valóban kultúráról beszélhetünk ez a teljesség mindig negvan, s a kultúra ezzel a közösség létét, fennmaradását, tevékenységrendszerének zavartalan belső mozgását biztosítja. Mindegy hogy egyetlen faluról van szó, tágabb etnikai, néprajzi vagy táji csoportokról, egész népről országnyi területen. A közösség — mert itt igazi közösség jön létre, s csak ennek lehet kultúrája — teljes életet élhet, megfelelő társadalmi szinten elhelyezkedő tagjainak teljes életet biztosít. Ez természetesen lehet magasabb vagy alacsonyabb nivójú, az egyes rétegeknek biztosított lehetőségek tágabbak vagy szűkebbek, de egészében véve a közösség elfogadott normák szerinti zavartalan működését segíti elő. Ez a kultúra ugyanakkor úgy teljes, hogy megvannak a megfelelő külső kapcsolatai is (más társadalmi rétegekkel, tájakkal, gazdálkodási formákkal), s normális körülmények között ezek funkcionálnak is. A közösség teljes, de nem hermetikusan zárt kultúrát hoz létre, s ebben a teljességben az egyes kulturális javak, komplexumok, életterületek sajátos, a közösségre jellemző rendszert alkotnak. Két érintkező, de eltérő szerkezetű, arculatú kultúrával rendelkező közösség (pl. egy szlovák és egy magyar falu) nem hat egymásra; egyik a másikat nem alakítja, formálja át; csupán él egymás mellett, s a javaknak bizonyos cseréje indul meg közöttük anélkül, hogy a kultúrájuk alapszerkezete megváltoznék. Átadhatnak és átvehetnek kulturális elemeket egymástól, de ennél lényegesebb hatást nem tudnak kifejteni éppen mert belső szerkezetük eltérő, más az értékrendjük. Nem véletlen, hogy a egyes nemzetiségű alföldi falvakban még két és fél évszázad múlva is önálló kultúrák mutathatók ki, vagy a református településekre ugyanakkor betelepített katolikus jövevények a legutóbbi időig elváltak a tömböt alkotó, más értékrenddel bíró törzslakosságtól. A közeledést nem az egymásra ható kultúrák, hanem pl. táji, jogi tényezők váltják ki. A paraszti kultúra nem expanzív, lényegileg nem hat, de természete az átadás, átvétel, a javak cseréje úgy, hogy

mindenki, minden közösség a maga képére formálva él az újdonsággal. Ezért van az, hogy néhány évtized múlva egy hasonlított új elem ősinek is tűnhet, mert természetes részévé válik a közösség kultúrájának, s egyre több szál kapcsolja a közösségi kultúra egészéhez. S ezért van az is, hogy bizonyos felsőbb, kívülről jött intézkedések vagy idegenből beköltözött vagy visszatért emberek szokásai a leggyakrabban nem válnak közösségivé, egy-két család gyakorlatán nem terjednek túl, idegen jellegük szervületlenségük miatt jól kitapintható.

Győrfy István maga ezt így még nem fogalmazta meg. De saját szülőföldjének megélt és vérévé vált paraszti kultúrája rádöbbenette arra, hogy a néprajz feladata lényegében ennek a teljességnek a megismerése, s ahogyan a saját szülőföldjét megismerte, megélte, utólag tudományosan vizsgálta, ismereteinek határát a múlt felé is kitolta, ugyanúgy kell más — matyó, Fekete-Körös — völgyi magyarság, Hajdúság, palócok, csángók — kultúráját is szemlélni, belülről megérteni, s ezért kell az életformában elhelyezni az egyes kulturális javakat, feltárni egész kultúrához kapcsolódó bonyolult összefüggéseit. **Barabás Jenő** szerint mind történeti, mind recens anyagát **Győrfy István** „életmódban” gondolkodva ábrázolta és jelenítette meg, s ezzel közelített a teljességhez. Kortársait lenyűgözte — köztük **Móricz Zsigmondot** is —, ahogyan a jegyzőkönyvi adatok, visszaemlékezések és tárgyak alapján megrajzolta a szilaj pásztorok képét, életmódját, az egyes elemeket életté, életmóddá, a tárgyakat, adatokat kultúrává, a pásztorokat közösséggé formálta. Ez volt az igénye — éppen mert megértette a népi kultúra lényegét — a magyarság egész népi kultúrájával kapcsolatban is.

Az is bizonyos, hogy ő mindezt nem végezhette el egyedül, nemcsak hogy a magyarságra vonatkozóan nem, de még a szülőföldre, a szülőföld egészére sem. Az azonban ahogy bármely kis témát kezel a tőzegvetéstől a viseletig, a cifraszúrtól a települési és gazdálkodási rendszerig mutatja, hogy mindig a teljességet tartotta szem előtt. S mutatja legfőképp, hogy a „Néphagyomány és a nemzeti művelődés” című munkájában az egész népi kultúrát átfogóan tudta szemlélni, s ha kellett a nemzet érdekében egységbe tudta fogni gyakorlati céllal is.

Más kortársai akik zseniális tudósok voltak, a tudomány egzakt módszereivel dolgoztak, hittek munkájukban, tőle eltérően csak témát kutató feladatot láttak, s nem a kultúra egészét, teljességét. Iskolázottságuk, tájékozottságuk, külföldi eredményekre való figyelésük eljuttatta őket oda, hogy egy-egy kérdéskört sokoldalú összefüggésben tudtak szemlélni, kutatni. Akár **Bátky Zsigmond** nagyszabású házkutatásait, akár **Viski Károly** kultúrtörténeti alaposztottságú székelykapu vizsgálatait szemléljük, érezzük a sokoldalúság tudományos igényét, a komplexitásra való törekvést. **Győrffy István** azonban nem a komplexitást, hanem a teljességet érezte, s ezért válhatott kora legnagyobb hatású néprajzosává, a néprajztudomány feladatainak kijelölőjévé.

Módszere nem a mai értelemben vett „modellkészítés”, egy minta keresése vagy az ettől való eltérés rögzítése. Számára a szülőföld a népi kultúra és a néprajz sajátos feladatának és teljességigényének felismerését segítette elő. S ma már olyan életművek épülnek fel erre a mintára, mint a **Bálint Sándorné** vagy a **Vajkai Aurélé**, amelyben Szeged vagy Szentgál tágul magyarsággá, Európává.

Hogy voltak Győrffy Istvánnak tévedései? Hogy néha elfogult volt az Alföld javára? Hogy sok megállapítását az idő módosította vagy megcáfolta?

Bizonyára így van. Ember és tudós volt, s a tévedés, elfogultság, túlzás természetes joga volt.

